

به‌راورده‌ک د ناقبه‌را هه‌فت په‌یکه‌را نزامی‌گه‌نجه‌وی و به‌هرام و گوله‌نداما کوردی

نایه‌هان ته‌ک گه‌وه‌ری^۱

مامۆستای زمان و وێژه‌ی کوردی، زانکۆی مووش ئالپ ئه‌رسلان

تاریخ دریاخت: ۷ آذر ۱۳۹۷؛ تاریخ پذیرش: ۲۲ اسفند ۱۳۹۷؛ صص ۲۱۷-۲۲۶

چکیده

سرگذشت پادشاهان ایرانی در مشرق زمین به صورت مکتوب و گاهی نیز شفاهی نقل شده و انتشار یافته است. سرگذشت بهرام گور یکی از سردمداران حکومت ساسانیان است که به شیوه‌ها و روایت‌های مختلفی در میان ملت ایران و سرزمین‌های اطراف انتشار یافته است. نظامی گنجوی به داستان بهرام گور در هفت‌پیکر خود اشاره کرده است. در این مقاله به مقایسه‌ی هفت‌پیکر نظامی گنجوی با داستان بهرام و گل‌ندام در ادبیات کردی پرداخته شده است. در ادب شفاهی کردی این سرگذشت به شیوه‌های مختلف نقل شده است. در این مقاله ما به تطبیق هفت‌پیکر نظامی گنجوی و بهرام و گل‌ندام می‌پردازیم. در این دو اثر موتیف‌های جداگانه‌ای به چشم می‌خورد. قدرت فرهنگ شفاهی و تغییر اساس داستان در بازگویی آن، شرایط تطبیق را مهیا نموده است. همین‌طور تأثیر فضای فرهنگ مکتوب و شفاهی و تأثیرات آن بر طرح داستان را بررسی خواهیم کرد.

کورتە

سەرپێهاتیین سلتانین ئیرانا قه‌دیم د ناف چاندا روژهلاتی ده به‌لاف بوونه کو ئه و هن جاران وه‌ک نقیسه‌کی، هن جاران ژێ ل سهر زاری داستانیژان قه‌ هاتنه نه‌قل کرن. یه‌ک ژ وان چیرۆکان ژێ سهرپێهاتیین هوکومداری ساسانیان به‌هرامی گور کو ئه و دگه‌ل فۆرمین جودا د ناف مله‌تین ئیرانی و ده‌ردۆرا وی چاندی ده به‌لاف بوونه. چیرۆکین به‌هرامی گور ژ نالی نزامی گه‌نجه‌وی قه‌ ب ناڤی هه‌فت په‌یکه‌ر هاتیه نقیسه‌ین. لئ د زمانی کوردی ده‌ قی سهرپێهاتی ب ئاوی ده‌فکی و ب فۆرمین جودا خوه‌ هه‌تا ئیرو ئینایه. د قی گوتاری ده‌ ئه‌م ژێ دی موقایه‌سه‌با هه‌فت په‌یکه‌را نزامی گه‌نجه‌وی دگه‌ل چیرۆکا به‌هرام و گوله‌نداما کوردی بکن. د ناڤا فان هه‌ردو مه‌تنان ده‌ مۆتیقیین جودا، هینزا چاندا ده‌فکی و گوهرینا بنگه‌ها چیرۆکی ژ نالی قه‌ گۆنتی قه‌ دی بینه به‌راوه‌رد کرن. هه‌ر وسا ته‌سیرا ترانسفه‌را د ناقبه‌را چاندا نقیسه‌کی یا ده‌فکی ده‌ ته‌سیرین ل سهر بنگه‌ها چیرۆکی ژێ دی بینه‌ گوت و گۆکرن.

واژگان کلیدی: هفت‌پیکر، نظامی گنجوی، بهرام و گل‌ندام، ادبیات کردی، ادبیات فارسی

وشه‌ سه‌ره‌کییه‌کان: هه‌فت په‌یکه‌ر، نزامی گه‌نجه‌وی، به‌هرام و گوله‌ندام، ئه‌ده‌بیاتا کوردی، ئه‌ده‌بیاتا فارسی

¹ ayhangeveri@gmail.com

۱- پیشه‌کی

به‌هرامی گور یه‌ک ژ سلتانین ساسانیان بوو کو د سال ۴۳۸ ئی ده وه‌فات کریه. ل گور چافکانیان ئەو کورئ یه‌زدگردئ بوو کول مه‌دائینی هاتیه‌دنیایی. هیژ وه‌ختی پچووک بابی وی ئەو ریکریه‌هیره‌یی (جته‌سپه‌ۆن) کو هاکمی وی مه‌مله‌که‌تی سلتان نوعمان و کورئ وی ئەلمونزر چافدی‌ریا وی کریه. هه‌رچه‌ند د چافکانیان د‌بۆریت کو ئەلمونزر ژ بو وی قه‌سرا هه‌وه‌رناکی چیکریت، ئەو قه‌سر به‌ریا وی ژئ هه‌بوویه. لی ئەو د وی قه‌سری ده‌مه‌زن بوویه. سه‌رپه‌هاتیین به‌هرامی گور، هه‌م د «تاریخ» ئا ته‌به‌ری ده‌هه‌م ژئ د مه‌تین فارسیین وه‌کی شه‌هنامه‌یا فرده‌وسی، هه‌فت په‌یکه‌ر ئا نزامی گه‌نجه‌وی (م. ۱۲۱۴؟) هه‌شت به‌هه‌شت ئا ئەمیر خوسره‌وی دیه‌له‌وی (م. ۱۳۲۵)، سه‌بع‌ا- سه‌بیار ئا ئالی شیر نه‌وایی (م. ۱۵۰۱) هه‌فت مه‌نزه‌ر ئا هافتی (م. ۱۵۲۱) ده‌هاتنه‌فه‌گۆتن. هه‌ر وسا ژ فانه‌هنه‌ک راسته‌راست ژ بو هه‌فت په‌یکه‌ر ئا نزامی وه‌ک نه‌زیره‌هاتنه‌نقیسین کو مرۆف دشیت ئەفانه‌ژی لی زیده‌بکه‌ت: هه‌فت ئەوره‌نگ ئا مه‌لا جامی، چهارچه‌مه‌ن ئا شاه‌داعیی شیرازی، هه‌فت ئەوره‌نگ ئا ده‌رویش ئەشرف مه‌راخی ئاسمانی هه‌شته‌م ئا روح‌ئه‌مینی ئیسفه‌هانی، هه‌فت ه‌قان ئا نه‌فعیزاده‌ئاتایی (م. ۱۶۳۶) و هه‌فت په‌یکه‌ر ئا عاشکی ژئ بژمیریت. مه‌سه‌له‌یا هه‌فت جاریه‌ و هه‌فت قه‌سران د ناف چافکانیین تاریخی ده‌نین و ئەو د ناف مه‌تین ئەده‌بی ده‌هاتنه. ژيانا وی زیده‌تر ل دۆر نیچیر و ئەقینیت وی ده‌یته‌فه‌گۆتن کو ئەو ژبلی مه‌تین ئەده‌بی، بوویه‌مژارا مینیاتۆر و مه‌نقبه‌یان (ئاته‌ش، ۱۹۷۹: ۴۵۲؛ ئایتاچ، ۲۰۱۷: ۱۷-۱۸؛ کۆنوکیچو، ۱۹۹۲: ۳۵۶).

ل گور چافکانیین ئیرانی، پشتی کو بابی وی مری و سه‌لته‌نه‌تا بابی وی که‌فتیه‌ده‌ستین که‌سین دی وی ئیریشی ئیرانی کریه و د مه‌یدانا شه‌رتی ده‌وی دو شیر گه‌لیک جاره‌کی ده‌کوشتنه‌ و وسا سه‌له‌ته‌نه‌تا بابی خوه‌ژ ده‌ست خوه‌فه‌ئینا. ژ به‌ر کو گه‌له‌ک هه‌ژ نیچیری دکر و د نیچیران ده‌ژی ئەخله‌ب «گور» (که‌ر-کوژی) ده‌ست خوه‌فه‌دینا، نافئ بوویه به‌هرامی گور. لی دگه‌ل وی - هه‌رچه‌ند فرده‌وسی بیژت ئەو ب ئەجه‌لا خوه‌فه‌مر- ئەو دکه‌فیته‌چاله‌کی (گور/کۆر/شکه‌فته‌کی) و دمیرت. ژ به‌ر وی ژئ دبیت نافئ وی وسا هاتبیته‌لیکن. ژ ئالی دی، فه‌ل گور هن ژیده‌ران، تبیعه‌تی وی وه‌کی یی گوران (که‌رکوژی) دژوار بوو، ئەو ناف لی کره‌ه. ل گور ئەهمه‌ت ئاته‌ش، سه‌رپه‌هاتیین به‌هرامی گور د ناف گه‌ل ده‌وه‌ک چیرۆکین گه‌له‌ری به‌لاف بن ژئ مه‌سنه‌ویان نه‌قلی زارگۆتنی بوونه (ئاته‌ش، ۱۹۷۹: ۴۵۳). پشتی کو نزامی گه‌نجه‌وی ئەو سه‌رپه‌هاتیه‌د چارچۆفه‌یا مه‌سنه‌ویی ده‌نقیسی، د ناف ئەده‌بیاتا رۆژه‌لاتی ده‌ئه‌و گه‌له‌ک به‌لاف بوویه. ژ ئالی بنگه‌ها خوه‌یا ساختیاری فه‌سه‌رپه‌هاتیا به‌هرام، هه‌تا چیرۆکین هزار و یه‌ک شه‌فی دچن. لۆما ژئ هه‌م د فه‌رسیوئین گه‌له‌ری ده‌هه‌م ژئ د یین مه‌سنه‌ویان ده‌

هیمانی داسانی و مه ته لۆکی ب ئاواپه کی خورت دهر دکه فنه پیش. ژ خوه ههم د مه تین مه سنه ویین ل سهر بهرامی گور ههم ژی قهرسیوین چاندا ده فکی وی یه کی ئیشارهت دکهن کو بنگه ها فی سهر پیهاتی ل سهر کوکه که ساخلم یا خه یالی و ئه ده بی هاتیه کو هیژ ژی د ناقبهرا قهرسیوین ده فکی و نفیسکی ده پیوه ندیین گه له ک خورت به رب چاقان دکهن. ژ وان یه ک ژی ئه و قهرسیوین ئه یا کو مه ل گه قهری به رهه ف کری و ده شیفره یا وی نه قل کری.

۲- ههفت پهیکهرا نزامی گهنجهوی

وه کی کو تیته زانین سهر پیهاتیین بهرامی گور جارا ئه ول ژ ئالیی نزامی گهنجهوی قه د مه سنه ویه کی ده هاتنه نفیسین. نزامی د ناقا خه مسه یا خوه (پهنج گهنج) ده مه سنه وی ب ناقی ههفت پهیکه ری ده جه دده ته سهر پیهاتیین بهرامی کوری یه زدگردی ژ مالباتا ساسانیان تیت. نزامی ئه ف به رهه ما خوه د ساللا ۱۹۷۱ ئی ده ته مام کریه و پیشکیشی ها کمی مه راخه یی، عه لاددین کور په ئه سلانی کریه (گزه لؤفا، ۲۰۰۸: ۱۶). قه گوتنا مه تنی نزامی گهنجهوی، ب مؤتیفه کا هه قپار یا گه له ک موهم ده سپی دکه ت کو ل گور وی مؤتیفی سهر پیهاتی ب چیرۆکا سلانیان کو بی کور ئن ده ستپی دکهن. د قه گوتنا نزامی ده ژی بابی به هرام یانی سلان یه زدگرد ب ده هان سالان کور چینابن. لی د وه ختی پیراتیی ده خوه دی کوره کی دده ته وی. پشتی چند سالان مونه ججم به را خوه دده نه تالعی به هرام و ل سهر وی، ئاقلمه ندین سلانی بریاری دده ن کو دقیت به هرام ل جهه که دی مه زن دبیت. ژ بهر وی به هرام د ته مه نی خوه یی پچووک ده ژ جهی بابی خوه دوور دبیت. ئه و ل ئالیی یه مه نی ل باژاری هیره یی ل بهر ده ستی سلان نوعمان و کوری وی مونزر مه زن دبیت. (نزامی گهنجهوی، ۱۹۳۴: ۲۸؛ گهنجهل نزامی، ۲۰۱۳: ۱۷-۲۰). بدایه تا سهر پیهاتی ب فی شکلی ده ستپی دکه ت کو ئه و سهر پیهاتی ژ ئالیی سلانیان بی کور، دشبته هزار و یه ک شه فی. ژ ئالیی دی قه ژی چیرۆکین جودا د ناقا سهر پیهاتی یه ک ئسانی ده هاتنه قه گوتن کو ئه و ژی دیسا ل سهر هه مان ترادسیونی قه دفی بیته ئزه هکرن.

چاوا کو ل رۆژهلای یه ک ژ موهمتر فه عالیته تا سلان و ده سته لاتاران نیچیر و ره زم ئه، د قه گوتنا نزامی ده، به هرام ژی گه له ک هه ژ نیچیری دکه ت. لؤما ژی ژ ئالیی کی قه ئه و دکه ملی و ژ ئالیی دی قه ژی مه ره قا وی یا نیچیری گورتر دبوو. پشتی کو رۆژه کی دکه فیته دووف که ره کی کۆفی کو ئه و وی دبه ته شکه فتا کو لی ئه ژده ها هه بی و وی ئه ژده هایی دکوشت، ههم چیرۆکا وی ده ستپی دکه ت ههم ژی شوهره تا وی به لاف دبیت. ههر وسا د فی شکه فتی ده ئوده یه ک تژی خزینه هه یه کو به هرام وان ژی ب ده ست دخیت. ل گور قه گوتنا نزامی، سلان نوعمان ب ناقی هه وه رناکی قه سره ک چیکریه کو تیدا ئوده یه که گرتی هه یه. رۆژه کی به هرام راستی دهری

وی ئۆدهیی تیت و دەری دده ته فه کرن. د ئۆدهیی ده سوورەت و پەیکەرین هەفت کچین سلتانین هەفت ئقلیمان هەنە. بەهرام ل وان هەر هەفت کچان ئاشق دبیت و یەک و یەک وان ب دەست دێخت. ویجا سەرپێهاتیا وی ب وی شکلی یە کو ئەو پشستی ژ هیرەیی هاتیه فه و ل شوونا بابی خوە ل سەر تهختی سەلته نه تا ئیرانیان روونشتی، ل بەر خوە ددهت کو هەم وان هەر هەفت کچان ب دەست بیخیت هەم ژێ دگەل وی ببیتە هاگمی هەفت ئقلیمان یانی یی هەمی ئاله می. بەهرام پشستی کو چ ب خیر چ ب شەر، هەر هەفت کچان ب دەست دێخت و ژ بو هەر یە کئی ژێ ب پەنگە که جودا قەسرە کی چی دکەت. د هەر قەسرێ دە کچکە ک ب جە دبیت و هەر یە ک ژێ شەفا ئەول بو بەهرامی هکایه ته کی فه دبیزن. ب فی شکلی د ناڤا هەفتیه کی ده هەفت هکایهت تینه گۆتن. د فان چیرۆکان ده فه گۆتنه که سەمبۆلیک دەر دکە فیتە پیش کو ژ بو وی ژێ مۆتیڤین ئەفسونی / قەسە بی گەله ک تیده تینه دیتن.

د هەفت پەیکەر ئا نزامی ده چیرۆکا ئەول د شەفا شەمبیی ده دەست پی دکەت و وسا هەتا هەفتیه ک تەمام دبیت، هەفت چیرۆک ژ دەڤی هەفت کچین هاگمین هەفت ئقلیمان تینه فه گۆتن. د هەر هکایه ته کی ده ژێ پەنگە ک دەر دکە فیتە پیش کو پەنگی ئەول پەشه. ب فی شکلی هەم د چارچۆڤه یا گشتی ده هەم ژێ د هەر هکایه تی ده مۆتيف و سەمبۆلین وسا ئاهەنگە که خوەش دانه هەفت پەیکەرێ. پشستی کو هەر هەفت هکایهت خلاس دبن، بەهرام دبیت کو هالی مەملە که تی وی خراب بوویه و وهزیرین وی د ئیداره یا کشوهری ده بیئەداله تی دکەن. رۆژه کی بەهرام پشستی نیچیره کی راستی شقانی تیت کو دبیت وی ژ بەر ئیخانە تی، سەیی خوە داردا کریه و کوشتیە. شقانی پیره میر دبیزته بەهرام، هەقی خائینان کوشتنه. وسا بەهرام ژێ تیت وهزیرین خوە جهزا دکەت و گازی هەفت مەهکومان دکەت و وی جاری ژێ هەر هەفت زندانی دەست ب چیرۆکا خوە دکن و مەخدووریه تا خوە فه دبیزن. بەهرام ژێ سیسه د داران ل مەیدانی دچکلینت و وهزیر ژێ تیده وان سیسه دالمان ل وان داران فه دکەت و وسا وان جهزا دکەت. پشستی وی ژێ هەفت قەسرین خوە دسوژیت و دەر دکە فیتە نیچیری. د نیچیری ده راستی که رکۆڤیه کی دبیت و ل دووف وی دچیت هەتا کو دکە فیتە چاله کی / شکه فته کی. چیرۆکا بەهرام ب فی شکلی تەمام دبیت و هەفت پەیکەر ژێ وسا خلاس دبیت.

۳- بەهرام و گولەندام ئا کوردی

چیرۆکا بەهرام و گولەندامی د ناڤ زارگۆتتا کوردی ده هیه لی د ناڤ کوردین باکور ده زیده نه هاتیه دیتن و زانین. قادر فەتتاج قازی قەرسیۆنه که وی د سال ۱۳۴۷ ئی ده ل رۆژهلای چاپ کریه. عوبەیدوللا ئەیبوبیان ژێ د کتیبایا خوە یا ب ناڤی چیرکه ی مەم و زین (۱۹۶۳) ده لیسته

یه که در یژ یا چیرۆک و دهستانین کوردی دایه کو تیدا به حسا بههرام و گوله نداما دکت (۶). پشتی فان ناگهیان ئەم ژێ که تنه دووڤ وێ و مه فاریانتته که وێ یا موهم ل گه فهری پهیدا کر (تهک، ۲۰۱۴). مه ئەو چیرۆک ژ ده قی فهتتاح بابات فه گوهاست. فهتتاح بابات د سالا ۱۹۵۰ ئی ل گوندی ساتی یی گرادایی گه فهری هاتیه دنیا یی. ژ بهر کو هم خواندن - نفیسینا وی فهتتاح باباتی نه بوو هم ژێ ژ بهر کو گوندی ساتی، ل مه نته قه یه که گه له ک ئاسی یه و د ناڤا چیا یین بلند دا مایه، فاریانتا وێ چیرۆکی بالکیشتر دکت.

ب ئاشکه رایی تیتته دیتن کو د ناقههرا وێ ههفت پهیکهرا ئا نزامی گه نجهوی و داستانین شاهنامه یا فردهوسی ده تیکلیه که خورت ههیه. لی تشتا گرینگ ئەوه کو کا ئەو ژ مه تنه که نفیسکی ده رباسی حافظه و چاندا ده فکی یا کوردی بوویه یان بهره کسێ وێ، د ناڤ کوردان ده ئەو چیرۆک هههه بوو و دهاته گۆتن؟ ب قی ئاوا ل دور قی چیرۆکی چهند پرسیت مه هه نه کا ل سه ر وێ و تیکلیا وێ ل گه ل مه تنین نفیسکی دی چ تشتا نوو ده ره کفیت کو ئە نجامه کی بگه هینته چاندا ده فکی یا کوردی؟ تشتا مه به ره هف کری هم ژ ئالیی ناقه روکی فه هم ژ ئالیی عونسورین چیرۆک بیژیی فه - کو گه له ک ژ وان فانتاستیکن - و هه ر وسا ژ ئالیی زمانی چیرۆکی یی ئارکائییک فه نمونه به که ده وله مه نده. چونکو ئەو که سێ کو ئەف چیرۆکه بو مه فه گۆتی که سه کی نه خوه ندا یه و د زمانی وی یی رۆژانه ده ئەو که لیمه و ئیدیۆم نه مانه. ویجا یه کی وسا چاوا دشیت چیرۆکه ک وسا هه تا ئیرو د سه ری خوه ده بینت؟ ئەفه قابلیه ته یان تایبه تیه که هیژا فه گۆتن و هافزه یا ده فکیه؟ ل بهر قی چیرۆکی نزامی مه سنه وه ک نفیسیه و د ناڤ ئەفسانه یین شه هنامه یی ده شاخین وێ هه نه. لی بو چ کوردان ئەو وه ک مه سنه وی نه نفیسیه؟ دبیت کو چاندا ده فکی د ناڤ کوردان ده زیده تر گرینگ بوو یان ژ بهر کو کوردان ئەو ل شوونا نفیس ب ریا فه گۆتی نه قل دکرن؟ پرس گه له کن هه له بت. ژ ئالیی دی فه ب نه زهرا لیکۆلینه ران، بنگه ها وێ چیرۆکی هه تا به ریا چاڤکانین نفیسکیین فارسی دچت. له ورا چاوا فردهوسی ژ بو شه هنامه یی و نزامی ژێ ژ بو مه سنه ویین خوه ژ چیرۆکین د ناڤا مله تی ده دهاته گۆتن به ره هف دکرن یان ژ وان ئیستفاده دکرن، چیرۆکا بههرام و گوله نداما ژ به لکی یه ک فاریانتته که وسا یه نیزیک وان چیرۆکین قه دیمی بت. ب تایبه تی ژ ئالیی ئیسکه له تی ته ونی چیرۆکی فه ئەو گومانا مه زیده تر دکت. لوما ته سیرا وێ چیرۆکی ته نی د ناڤ رۆژهلایتی ده نه مایه و شاخین وێ د ناڤ ئەده بیاتا رۆژاڤا ده ژێ ره نگ فه دانه. ههروه کی چهند تیکلیین نیزیک یین د ناقههرا وێ و مه تنین وه کی ده جامه رونا بو ججاسسو و دۆن کیشوتا سه رفانتته س. چونکو بنگه ها وێ چیرۆکی هه تا چیرۆکین هزار و یه ک شه قی دچیت.

۳-۱- قهرسیونا کوردی یا دهفکی و ناقرۆکا وی

چیرۆکا بههرام و گوله‌ند/م ئی ب چیرۆکا پاشا و وه‌زیره کی دهست پی دکهت کو وان چ کور نینن. ناقتی پاشا مه‌همیت و ناقتی وه‌زیری وی ژێ خه‌تیجان. رۆژه کی ده‌رویشه ک تیتته سه‌رایا پاشا کو دببنت کو وی چ کور نینن و دبببنت: «ئه‌ز چ فیتی د ناڤ مالا ته‌ دا نابینم!» پاشا ئه‌مر ددهت کو بو وی ده‌رویشی فیتی بینن. وه‌زیر تیدگه‌هیت و دبببنتی پاشایی: قه‌ستا وی ده‌رویشی، فیتی نینه، قه‌ستا وی ئه‌وه کو چ کوریت مه‌ نینن. «پاشا ژێ دبببنت» مه‌ کچیت هه‌ی به‌س کوریت مه‌ نه‌بوونه. ده‌رویش سیقه‌ کی ده‌ردخیت و دکه‌ته دو کهر و کهره کی دده‌ته پاشا ییکی دده‌ته وه‌زیری وی. پاشی ژننن هه‌ردویان ژێ پینگران دبن کو دو کوران تینن. ناقتی کوری پاشا دبببته به‌همه‌ن، یی وه‌زیری دبببته هه‌مشیر.

پاشا ژ بو وان هه‌ردو کوران مامۆسته‌یه‌ کی دگریت کو د چیرۆکی ناقتی وی گه‌رده‌نکشاره‌. گاڤا ئه‌ وه‌ردو کور پیچه‌ کی مه‌زن دبن گه‌رده‌نکشار ژ بو وان هه‌ردو کوران د بنی ئه‌ردی ده‌ ژ جام و شووشه‌یان مه‌کته‌به‌ که وه‌ کی فانوسان ئاڤا دکه‌ت. ئه‌ وه‌ هه‌ردو کور های ژ ژیا نا ده‌رفه‌ نابن هه‌تا رۆژه کی ب خه‌له‌تی جامه‌ کی دشکینن کو تیشکه‌ که رۆژی تیتته ژۆرفه‌. ل سه‌ر وی ژێ ئه‌و ژ گه‌رده‌نکشار دخوازن ئه‌و بو وان بچیت و وی تیشکا رۆژی بینته‌فه‌. ئه‌ ل‌حاسل ه‌یا وان ژ ژیا نا سه‌ر دنیا یی دبببنت و داخوازا ده‌رکه‌فتنا ژ فانوسی دکه‌ن. پشتی ده‌رکه‌فنه‌ سه‌ر رووی دنیا یی هیدی هیدی ئادا پته‌ دبن و دووماهیککی وه‌ختی خوه‌ ب راو و نیچیری قه‌ دبۆرن. هه‌تا کو رۆژه کی ژننن پاشا و وه‌زیرین وه‌لاتی ب ناقتی «ئیخسیری وه‌لاتی زه‌نگین» تین کول وان ئه‌ژده‌ه‌ایه‌ ک په‌یدا بوویه و ژ بو کوشتنا ئه‌ژده‌ه‌ایی ه‌اریکاریی دخوازن. مه‌همیت پاشا و خه‌تیجان نه‌فیرن ه‌اریکاریی بکه‌ن. به‌س به‌همه‌ن و هه‌مشیر پی دحه‌سن و دچنه‌ ه‌ارکاریا وان و به‌همه‌ن ئه‌ژده‌ه‌ایی دکوژت و قه‌هره‌مانی و په‌هله‌وانیا وی ب قی شکلی ده‌ستپی دکه‌ت. ل گۆر مه‌تنن چیرۆکا به‌هرامی گۆر راسته‌راست به‌ش ژ بیک نه‌هاتنه‌ جودا کرن. وه‌ ک یه‌ک چیرۆک ه‌اتیه‌ قه‌گۆتن. لئ دیسا ژێ هه‌ژمارا چیرۆک/ ئه‌پیزۆدان د قتی قاریانئا مه‌ ده‌ ژێ هه‌فته‌ کو مه‌ ئه‌و وسا ته‌سنیف کرنه‌:

چیرۆکا یه‌ که‌م: ئه‌ژده‌ها و باژاری ئیخسیری وه‌لاتی زه‌نگین؛

چیرۆکا دویه‌م: قه‌شه‌یی جه‌وو، چیا یی ره‌ش و دیڤ و درنده‌یین وی چیا یی؛

چیرۆکا سبیه‌م: نیچیرا ئاسکا په‌ری و کوری پادشاهی موخرزه‌مین کو ژ به‌ر ئه‌شقا گوله‌ندامی

بوویه عابده‌ک و ل شکه‌فته‌ کی دژیت؛

چیرۆکا چاره‌م: باژاری دیقتی ره‌ش؛

چیرۆکا پینجه‌م: شکه‌فتا دیقتی سو‌ر و هه‌فت ژننن وی؛

چیرۆکا شه شه م: گولنداما کچا شیخی عه ره بان و ناشقییت وی؛
چیرۆکا هه فته م: ئه وراسیایی جه رگه ش یی کوری پاپایی فرهنگ.

چیرۆک ب شکلی ل سهر قه هره مانی و کوشتنا ئه زده ها و دیف و درنده بیین وه هشی ده ستپی دکه ت. وه کی مۆتیف به همهن ژ قوناخه کی بهر ب قوناخه که دی دچیت کو د ههر قوناخی ده ژی یان چیرۆکا ئاسکه کی یان یا ده رویشه کی یان ژی یا په ریه کی وی دکیشیته ناف چیرۆکی. ب فی شکلی ژی چیرۆکین د ناف چیرۆکی ده دهینه فه گوئن کو ژ وان جوهره چیرۆکان ره تیته گوئن چیرۆکین چارچۆقه یی. ژخوه هه م هه فته په یکه را نزامی، هه م ژی ده جامه روئا بوجاسسو هه م ژی ئه لبه ت هزار و یه ک شه ف د فی فورماتی دا نه. ویجا به همان د ههر قوناخه کی ده ب مۆتیف و مۆتیفاسیۆنه که جودا دکه فیه ناف چیرۆکه که نوو کو هه تا ئه و خوه دکه هینه گولنداما کچا شیخی عه ره بان.

وه کی لگهت-مۆتیفه کی و هه ژماره که موهم ههر تشت ل دۆر په قه می هه فته دزفرن. ژخوه ناخی کتیبنا نزامی ژی هه فته په یکه ره و د چیرۆکا به همان و گولندامی ده ژی د ناخا چیرۆکا قه هره مانی یا چه رچه فه یا گشتی ده هه فته قوناخه هه نه کو ئه و د ناخا ههر هه فته قوناخان ده دبۆریت کو ههر قوناخه ک ژی ب سهری خوه چیرۆکه که جودایه. د مه تنی نزامی ده ژی چیرۆک وسا ده ستپی دکه ت کو به همان کوری به زدگردی کوری شاپووری سییه مه. ژ بو کو به همهن بیته ها کمی هه فته ئقلیمان لازم ئه ههر هه فته کچین ها کمین جهانی بو خوه بینتن. یانی د فه رسیۆنا نزامی ده به همهن سلطانه کی ساسانیانه ئه و وه ک به همهنی گور تیته ناسین. ل گۆر چاقلکانیان ئه و د سه دسالا چاری ده ژیا به. ژ بهر وی ژی نزامی و فردهوسی ژی ئه و وه ک سلطانی ئیرانی ده نه ناسین. لی ئاشکرایه کو شاخین چیرۆکی گه له ک که فنترن کو هه م ژ ئالیی ته ما هه م ژی ژ ئالیی فه گوئنی فه دبیت هه تا سه رده میت به ریا په هله ویاتی بچت.

ب نه زه را مه تیکلیه که سه ماننیک و ئه ده بی د نافبه را فان چیشیت چیرۆکان و په هله وتیی هه یه. له ورا شکا مه ئه فه کو په هله وی و په هله وان ی ژ ئه ینی کوکی زا بن. له ورا د فان هه می چیرۆکین وسا دا-کو یا روسته م د سهری ده-هه م عونسورین سیاسه تنامه یی، هه م عونسوری ئه ده بی هه م ژی عونسوری چه ماسه تا سیاسه تا هنگی ده رده کهن. لۆما ژی وه ک چاند و ترادسیۆن وان چیرۆکان ژ ئالیه کی فه زه وقه که ئه سه تیک ددا گوهداران لی ژ ئالیی ده ژی فه ستاندارده که دیرۆکی یا وی چاندی ل بهر چاقیت وان رادیخست. لۆما ژی مروف دشیت چیرۆکین وسا د ناف چارچۆقه یه که په هله ویاتی ده ب ناف بکه ت و وسا بنرخینت. هه لبه ت گاغا وسا ژی چیدبیت، هنگی شاخیت وان چیرۆکان هه تا سه رده میت گه له ک که فن دچن کو ئه و ژی ژ بو ناسینا چاندا ده فکی و ترانسفه را وی یا د ناف فه رسیۆنین به ره فکری و مه تنین نفیسکی ده

نیشانه‌یان بدهنه مه. چونکو ههم د نموننه‌یا بهره‌فکاریا مه ده ههم ژی د مه‌تنی نزامی ده گه‌له‌ک ئه‌پیزۆت و خالین حکایی هیژ ژی د ناڤا چاندا ده‌فکی ده ب فۆرمه‌که دی یان ژی د ناڤ چیرۆک و ئه‌فسانه‌یه‌که دی ده جه دگرن و خوه وسا ته‌کرار دکن.

۴- ئه‌نجام

د موقایه‌سه‌یا مه‌تنی نزامی و قاریان‌تا مه بهره‌فکاری ده ژ بلی ناڤی به‌همه‌ن-به‌هرام چ ناڤیت دی نینن. هه‌روسا د بهره‌ما نزامی ده ههر چیرۆکی کچه‌که جودا وه‌لاتی جودا یین هه‌فت ئقلیمان هاتی د سه‌رایا به‌هرام یا ب ناڤی هه‌فه‌رناک ده فه‌دبیزن. لی د قاریان‌تا مه ده فه‌بیزه‌ر وان د یه‌ک چارچۆفه‌یی ده دبیزت کو له‌هه‌نگی هه‌میان ژی به‌همه‌نه. لۆما د فیده‌ری مروڤ دشی‌ت ببیزیت، ئه‌گه‌ر ئه‌ف قاریان‌تا مه نیزیک یین نومه‌یه‌که پیشین و ئارکائیک بت، هنگی نزامی گه‌له‌ک ل سه‌ر فۆرم و ئیسکه‌له‌تی وی خه‌بتیه و ئه‌و گوهوریه. لۆما گاڤا ده‌رباسی مه‌ته‌نه‌که نفیسکی بوویه هه‌رچه‌ند چیرۆک به‌رفه‌هتر بوویه ژی، چارچۆفه و ده‌روازه‌یا وی هاتیه‌ گری‌دان. لی د یا ده‌فکی ده ل گۆر ههر چیرۆکیژی ئمکانا فه‌گۆته‌که نوو و گوهرنا هن تشتین دی فه‌کری مایه. لۆما ژی دی فه‌کۆلینا ل سه‌ر مه‌تنین وسا ههم بنگه‌ها ئه‌ده‌بیاتا نفیسکی نیرینه‌که نوو ل به‌ر مه‌ دانیت ههم ژی ئه‌م دی چیت‌ر بینن کا قودره‌تا چاندا ده‌فکی چما هه‌تا ئیرو وسا هاتیه و ترانسفه‌رین وی چاوا چیبوونه.

ئه‌ف مه‌تنین وسا هه‌لبه‌ت ژ سیاسه‌ت و نیرین و باوه‌یین قه‌دیم گه‌له‌ک نموننه‌یان د ناڤ خوه ده ئه‌توا دکن. بو نموننه‌ تیکلیه‌که خورت د ناڤه‌را ئقتدارا می‌ران یان ئیداری دگه‌ل ب ده‌ستخستنا ژنان هه‌یه. یانی ئقتداره‌که جنسی ژی ئیداری ژی د ناڤ وان مه‌تان ده تیکل هه‌فه. ژ ئالیی ده د هه‌ردو نموننه‌یان ده ژی ژن ته‌نی وه‌کی ئه‌نسترومانه‌کی نه کو د ناڤ هه‌ده‌فین ئیداری ده وه‌ک له‌هه‌نگان نینن. یانی هه‌رچه‌ند ئه‌و ژی زیه‌ک و هن جاران په‌هله‌وان ژی بن، رۆلا وان رۆله‌که سه‌ره‌که نینن و ئه‌و وه‌ک کاراکته‌ر ته‌نی د فۆنی ده هه‌نه. ژ ئالیی دی فه‌ تیکلیین د ناڤه‌را باوه‌رمه‌ندیین دینین جودا ده ژی ته‌ره‌فداریه‌ک هه‌یه کو د قاریان‌تا مه ده دژمنین به‌همه‌ن وه‌ک کافران ده‌ینه‌ بناق‌رن. ژ ئالیه‌ ده ژی ته‌حقیره‌ک ل هه‌مبه‌ر جه‌وو‌یان ژی هه‌یه. یانی ب‌قی شکلی ئه‌ف چیرۆکه د ناڤ مژارین ئه‌ده‌بیات و چاندی ده گه‌له‌ک تشتان فه دبیزت و ژ بو هیزا زمانی ژی چاڤکانیین موهیم‌ن. لی ژ ئالیه‌کی ده ژی که‌قنه‌شۆبی و نیرینین کو ئیرو ژ بو مه‌ زیده نه‌ دورست ژی د ناڤ خوه ده دگرن. ژ ئالیی چیرۆکیژی و زمانی فه قاریان‌تا مه بهره‌ف کری گه‌له‌ک ده‌وله‌مه‌نده. ههر وسا گه‌له‌ک مۆتیقین ئونقه‌رسال یین وه‌ک

ئارکه تایپین گشتی یین د ناف گه له ک چاندین که فن ده تینه دیتن ژی د ناف فی چیرۆکی ده
جه دگرن. گه له ک خالین وسا یین گرینگ هه نه.

سه‌چاوه‌کان

- Ateş, Ahmet. (1979). "Behrâm Gûr." *MEB İslam Ansiklopedisi*. c. 2. 452-453.
- Aytaç, Aslı. (2017). "Aşkî ve Heft Peyker Mesnevisi." *Heft Peyker*. 'Aşkî. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 1-24.
- Eyyubiyân, Ubeydullah. (1963). *Çerîkey Mem û Zîn*. Tebrîz: Çapxaney Şefeq.
- Genceli Nizamî. (2013). *Heft Peyker*. (wer: Mehmed Emin Yumni; Haz: Aytekin Yıldız). İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Güzelova, Hanzade. (2008). "Abdî'nin Heft Peyler Mesnevîsi." Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Konukçu, Enver. (1992). "Behrâm-i Gûr." *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları. c. 5: 356.
- Nizâmî Gence'î. (1934). *Heft Peiker Ein Romantisches Epos Des Nizami Genç'e'î*. (Amd: Hellmut Ritter; J. Rypka). Istanbul-Praha: Orientalni Ustav (Intisharate Muessesei Sherqiyeyi Chekoslovakya).
- Tek, Ayhan (2014). "Mulaqata digel Fettah Babat li ser Çerîkey Behnam û Gulendamê." Gever.